

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті узагальнено основні підходи до визначення поняття «соціальне підприємництво». Проаналізовано основні законодавчі аспекти щодо трактування, організаційно-правових форм ведення і регулювання соціального підприємництва в Україні та державах ЄС. Проведено порівняння понять та характеристик традиційного підприємництва, соціально відповідального бізнесу та соціального підприємництва. Узагальнено позитивні та негативні характеристики і наслідки соціального підприємництва. Визначено основні перешкоди для розвитку соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво; соціальне підприємство; соціальна місія; соціальна цінність.

Постановка проблеми. В сучасних умовах соціально-економічних викликів зростає значимість соціального підприємництва (СП) як важливого інструменту для їх розв'язання. СП динамічно розвивається в європейських країнах, вирішуючи проблеми безробіття та соціального виключення, реалізуючи програми соціального захисту населення, долучаючись до вирішення інших суспільних проблем. Водночас досвід свідчить, що саме підприємницький підхід є найкращим у досягненні соціальних цілей, адже має подвійний ефект: бізнес реалізує соціальну місію на основі отриманого прибутку, що зменшує його потребу у зовнішньому фінансуванні. СП є якісно новим явищем, котре досить вдало вирішує дилему поєднання соціальної та комерційної діяльності. Від традиційного підприємництва воно відрізняється соціальною місією, орієнтацією на соціальні зміни та вирішення соціальних проблем суспільства, від благодійності – підприємницьким характером діяльності.

На сьогодні в Європі функціонує більше 2 млн соціальних підприємств, на яких працюють майже 11 мільйонів працівників (6%). Лідером європейського регіону у сфері розвитку СП є Велика Британія, де налічується близько 70 тис. соціальних підприємств, що забезпечують робочими місцями майже 1 млн британців. Їхній сумарний внесок в економіку становить понад 24 млрд фунтів

стерлінгів. За підсумками 2019 р. 68% та 44% соціальних підприємств відповідно підтримують та працевлаштовують вразливі категорії населення, 28% – працюють у найбільш депресивних районах країни [4].

Розвиток СП в Україні (в тому числі на основі підтримки міжнародної спільноти) припав на початок 2000-х рр. В умовах сьогодення активний розвиток СП є свого роду вимушеною реакцією суспільства на нові виклики (воєнні дії, внутрішнє переміщення населення, бідність, зростання чисельності вразливих груп населення тощо). Попри посилення інтересу до СП, все ж в Україні має місце відсутність належного розуміння його значимості у соціально-економічному розвитку держави. Це стримує розвиток СП та знижує шанси на вирішення наболілих соціально-економічних проблем, які не вирішуються традиційним приватним бізнесом та урядом. Відтак, питання розвитку СП та його ролі у вирішенні соціально-економічних проблем в Україні представляє науковий інтерес та потребує подальших розвідок.

Аналіз останніх досліджень. Поняття СП є вже досить відомим в середовищі науковців, представників влади та бізнес-структур, громадських діячів, які досліджують теоретичний та практичний досвід ведення соціальної підприємницької діяльності. Зокрема, дослідженню особливостей СП та його фінансовому забезпеченню присвячена праця Лункіної Т. [10]. Каменко І. у своєму дослідженні [9] зосереджує увагу саме на вивченні економіко-правових підходів до визначення сутності та характеристик СП. У праці Пилипенко Н. [13] узагальнено теоретичні положення концепції СП у розрізі існуючих підходів до його визначення, критеріїв віднесення та відмінностей порівняно з традиційним бізнесом. У дослідженні [19] автори досліджують значимість СП через призму його значимості та впливу на національний ринок праці. Тенденції розвитку СП в Україні відображені в працях Табенської О. [18] та Босак І. [6], а сучасні тренди розвитку СП в умовах воєнного стану – у працях Ачкасова О. [5] та Валюс Л. [7]. Свого роду «дорожньою картою» для започаткування та розвитку СП була праця авторського колективу у складі Долуда Л., Назарука В., Кірсанова Ю. [8], що була опублікована у 2017 р. та відображала основні правові та економічні засади ведення соціального бізнесу в Україні. Варто відмітити також, що питання СП знаходять відображення не лише в працях науково-дослідного, але і академічного та навчального спрямування [17; 13]. СП перебуває в центрі досліджень не лише наукової спільноти, але і аналітиків та експертів різного роду неурядових організацій. Зокрема, привертають

увагу аналітичні матеріали щодо розвитку СП опубліковані за підтримки Європейської комісії у 2015 р. [2], що відображають свого роду «карту» розвитку СП в Європі. Також варто відмітити аналітичний звіт, підготовлений групою експертів у галузі права, економіки та соціально-політичних наук для проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні» [4].

Постановка завдання. Не зважаючи на значну увагу суспільного середовища до розвитку СП, все ж відповідна проблематика потребує подальших розробок, зокрема в частині конкретизації ключових складових концепції СП, правових аспектів регулювання в Україні у контексті вирішення суспільних проблем. Відтак, метою даної статті є узагальнення правових, а також поглиблення теоретичних положень концепції СП в частині визначення сутності, співвідношення з традиційним підприємництвом і соціально відповідальним бізнесом, конкретизації характеристик, наслідків та ролі СП у вирішенні соціально-економічних проблем.

Виклад основного матеріалу. Досвід України та інших іноземних країн доводить, що державний та приватний сектор не можуть повною мірою справитися з проблемами суспільства. У дослідженні [3] іноземні вчені стверджують, що розвиток СП як нової бізнес-стратегії у світі обумовлений такими трьома макродинаміками: 1) зменшення публічного пропонування соціальних благ та послуг; 2) нерівномірність у розподілі доходів між соціальними групами населення, що посилює майнову нерівність; 3) посилення конкуренції у некомерційному секторі за отримання грантової підтримки. З іншої сторони, з'являються нові та загострюються наявні суспільні проблеми, що активізує громадськість до пошуку нових способів їх вирішення. Одним із сучасних інструментів вирішення суспільних проблем в бізнес-середовищі є СП.

Можна констатувати, що на разі в науковому та правовому полі України відсутній єдиний підхід до визначення СП. Розглянемо найбільш змістовно ємні визначення СП в науковому середовищі. Так, на думку Т. Лункіної СП варто розглядати як «вид бізнесу, основною метою якого є не отримання прибутку, а вирішення соціальних проблем суспільства (подолання бідності, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп населення тощо) за рахунок прибутку чи частини від його відрахування на соціальні цілі» [10]. Вважаємо, що вказаний підхід відображає основний фокус СП.

Досить лаконічно та водночас змістовно конкретно наведено

визначення СП у праці [8]: «СП – підприємницька діяльність, спрямована на позитивні інноваційні зміни у суспільстві, пом'якшення або вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності». Подібного підходу при визначенні СП дотримується керівник програми соціального інвестування В. Назарук, який вважає, що СП має три основні аспекти: 1) СП є рентабельним бізнесом, з чітко вираженими соціальними цілями, які зазначені у статуті; 2) прибуток такої організації реінвестується у її діяльність з метою досягнення визначених соціальних цілей; 3) забезпечення прозорості функціонування шляхом демократичного управління зацікавлених сторін [17]. Очевидно, що вищенаведені підходи до визначення СП відповідають так званому вузькому підходу, адже при визначенні сектору СП обмежуються виключно діяльністю суб'єктів СП, які є бізнес-структурами (без врахування діяльності неприбуткових організацій).

Шаульська Л. та Кабеченко Г. визначають СП як вид діяльності, спрямований на вирішення соціальних проблем, що утворюється безпосередньо на волонтерському русі, та є певним гібридом волонтерського руху і класичного підприємництва; прибутки, що отримує суб'єкт СП, спрямовуються на його розвиток та на вирішення суспільних проблем [19]. Загалом, не заперечуючи права на існування такого підходу до визначення СП, все ж досить суперечливим вважаємо його в частині констатації виникнення СП саме на базі волонтерського руху.

Каменко І. сутність СП зводить до «діяльності підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту» [9]. Такого ж широкого підходу до визначення СП дотримуються експерти в межах аналітичного дослідження [4]: «СП – це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем, або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності, спрямованої на досягнення соціального ефекту». Очевидно, що дані визначення СП відповідають так званому широкому підходу, адже відносять до суб'єктів СП також неприбуткові організації, які реалізують соціальні цілі.

Національне законодавство у сфері СП лише опосередковано регулює діяльність соціальних бізнес-ініціатив, а саме: Господарським кодексом (ст. 62), Законом України «Про благодійну

діяльність та благодійні організації в Україні» (ст. 16); Законом України «Про громадські об'єднання» (ст. 21); Законом України «Про основи соціальної захищеності в Україні» (ст. 14). Даними законодавчими актами передбачено такі організаційно-правові форми для здійснення СП в Україні:

1) Суб'єкти підприємницької діяльності комерційного спрямування у вигляді юридичних осіб, що обрали різні системи оподаткування (в т.ч. засновані громадськими організаціями інвалідів); фізичні особи підприємці; товариства (такі форми ведення СП фактично належать до бізнес-структур, які реалізують соціальну місію за рахунок власного прибутку).

2) Неприбуткові організації у вигляді громадських об'єднань (в т.ч. релігійних, ОСББ) та благодійних організацій, а також інших неприбуткових організацій. Благодійні організації, відповідно до профільного закону, можуть здійснювати господарську діяльність, метою якої не є отримання прибутку та яка сприяє досягненню статутних цілей. Громадське об'єднання має право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання за умови дотримання принципу відсутності майнового інтересу його членів (не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями). При цьому згідно з Податковим кодексом України як благодійні, так і громадські організації не є платниками податку на прибуток (за винятком визначених випадків).

Також в Україні були законодавчі ініціативи щодо прийняття профільного законодавчого акта у сфері СП. Так, протягом 2012–2015 рр. було внесено на розгляд ВРУ три законопроєкти «Про соціальні підприємства» (№ 10610; № 2508; № 2710), згідно з якими соціальне підприємство визначалося як суб'єкт господарювання, утворений юридичними та/або фізичними особами, пріоритетом діяльності якого є досягнення соціальних результатів, зокрема, у сфері охорони здоров'я, освіти, науки, культури, навколишнього середовища, надання соціальних послуг і підтримки соціально вразливих груп населення (безробітних, малозабезпечених, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та інших встановлених законодавством осіб). Також у вказаних законопроєктах йшлося про створення міжвідомчої комісії з питань державної підтримки соціальних підприємств, яка б визначала відповідність критеріям соціальності підприємств для отримання права на державну підтримку у вигляді пільг з оподаткування, при провадженні інвестиційної діяльності, у земельних питаннях, при розміщенні державного замовлення і

виконанні державних цільових програм тощо. Вказана законодавча ініціатива так і не була втілена в життя. На разі очевидно є її недосконалість в частині визнання суб'єктами СП лише юридичних осіб, а також покладення функції визнання відповідності підприємств критеріям соціальності на профільну інституцію, що потенційно несе загрозу зловживань та впливу людського фактору.

Також опосередковане визначення терміна СП в українському законодавстві можна знайти в Указі Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» № 68/2016 від 26.02.2016 р., де вказується на недостатність стимулів щодо здійснення організаціями громадянського суспільства підприємницької діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем (соціальне підприємництво), долучення таких організацій до надання соціальних послуг зі сприяння у працевлаштуванні та професійної підготовки соціально вразливих верств населення». Також цей указ одним із перших визначив необхідність стимулювання розвитку СП, зокрема удосконалення механізмів фінансової підтримки такої діяльності.

У контексті законодавчого регулювання СП в Україні варто також згадати проєкт «Концепції розвитку соціального підприємництва в Україні» у межах проєкту Координатора проєктів ОБСЄ «Запобігання торгівлі людьми в Україні шляхом посилення економічних можливостей представників груп ризику» (2019), де було запропоновано визнавати суб'єктами СП бізнес-структури, які відповідають таким критеріям: 1) соціальна мета діяльності суб'єкта підприємництва має бути закріплена в його установчих документах; 2) суб'єкт підприємництва частково або повністю спрямовує свій прибуток (дохід) на соціальну мету, провадить свою діяльність із соціальною метою, надає свої товари, роботи, послуги із соціальною метою, працевлаштовує осіб, що належать до вразливих категорій населення; 3) суб'єкт господарювання добровільно та публічно звітує не рідше ніж один раз на рік про результати свого соціального підприємництва; 4) суб'єкт підприємництва дотримується демократичної форми управління (тільки для юридичних осіб) або спрямовує частково чи повністю свій прибуток (дохід) на соціальну мету до суб'єкта, який здійснює діяльність з такою метою та дотримується демократичної форми управління [15].

Щодо досвіду законодавчого регулювання СП в Європейському Союзі, то він у різних країн є різним. Європейська комісія ще у 2011 р. схвалила довгострокову програму «Ініціатива соціального підприємництва», метою якої є стимулювання країн європейського регіону до підтримки та розвитку СП. Кожна країна ЄС, беручи

запропоновані програмою концептуальні положення СП, конкретизує визначення цього поняття у власному законодавстві. Програма визначає три основні фокуси розвитку СП: створення законодавчого середовища для СП, популяризація СП та сприяння фінансуванню СП. В документі визначено такі критерії для визначення СП: 1) здійснення підприємницької діяльності з метою досягнення суспільного впливу, соціальної або суспільної мети загального блага; 2) реінвестування прибутку задля досягнення своєї соціальної або суспільної мети; 3) принципи управління базуються на демократичних засадах, залученні працівників та соціальній справедливості. «Ініціатива соціального підприємництва» виділяє чотири основні напрями діяльності СП: 1) трудова інтеграція – створення робочих місць та професійне навчання соціально вразливих груп населення; 2) надання соціальних послуг в сфері охорони здоров'я, соціальної підтримки та обслуговування; 3) сприяння розвитку депресивних регіонів – участь суб'єктів СП у розвитку та відновленні окремих районів.

В таких країнах як Велика Британія, Данія, Латвія, Італія, Польща, Фінляндія прийняті та впроваджені нормативно-правові акти у сфері СП (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення досвіду іноземних держав щодо законодавчої регламентації СП

Держава	Законодавчі аспекти регулювання СП
Данія	Діє профільний закон «Про зареєстровані соціальні підприємства» (2014). Закон визначає необхідність офіційної реєстрації суб'єктів СП із внесенням їх до відповідного державного реєстру у разі відповідності таким критеріям: соціальне призначення; розширена підприємницька діяльність; незалежність від органів державної влади; інклюзивне та відповідальне управління; соціальне управління прибутками. Передбачено можливість створення суб'єкта СП в таких формах: фонди, асоціації та ТОВ. Фіскальне регулювання СП є непрямим та переважно орієнтоване на зростання споживчого попиту внаслідок відповідного маркування товарів
Латвія	Діє Закон «Про соціальні підприємства» (2018), який надає визначення соціальному підприємству як ТОВ, якому відповідно до процедур надано відповідний статус, здійснює господарську діяльність, що створює позитивний соціальний вплив (наприклад, надання соціальних послуг, формування інклюзивного громадянського суспільства, сприяння освіті, підтримці науки, захисту та збереженню довкілля, захисту тварин або забезпеченню культурного різноманіття. Профільне міністерство ухвалює рішення про надання статусу соціального підприємства у разі дотримання таких вимог:

продовження табл. 1

Латвія	цілі, визначені у статуті відповідають Закону про СП; збори засновників прийняли рішення про набуття статусу СП; прибуток від діяльності інвестується для досягнення цілей, визначених у статуті; наявність найманих працівників. Передбачені фіскальні переваги для СП (не враховуються деякі витрати на соціальні цілі при визначенні бази оподаткування податком на прибуток); місцеві органи влади мають право надати СП податкову пільгу на нерухоме майно
Велика Британія	Відсутній окремий закон, який би винятково регулював сферу СП. Відтак, єдиної правової форми для організації СП не існує, проте законодавство офіційно визнає інститут СП, а відповідний статус може надаватися різним фірмам і компаніям. Регулювання діяльності суб'єктів СП у формі громадських та благодійних організацій регулюється Законом «Про регулювання функціонування підприємств суспільного інтересу» (Community Interest Company). Основною вимогою до вказаних підприємств є діяти як некомерційні організації, а основна діяльність повинна здійснюватися в інтересах певної місцевої громади
Італія	Закон «Про соціальні кооперативи» (1991) визначив спеціальну форму для СП у вигляді соціальних кооперативів, основна місія діяльності яких має бути соціально спрямованою. Визначено два типи кооперативів: 1) надають соціальні, освітні, медичні послуги для визначених категорій населення; 2) створюють можливості для працевлаштування та соціальної інтеграції вразливих груп населення
Фінляндія	Діє Закон «Про соціальні підприємства» (2004), згідно з яким соціальне підприємство – це зареєстрований суб'єкт господарювання, який внесений до відповідного реєстру соціальних підприємств. Критерієм визнання підприємства суб'єктом СП є надання можливості працевлаштування соціально вразливих категорій населення. Органи державної влади можуть за рахунок бюджетних коштів надавати підтримку для створення та розвитку суб'єкта СП
Польща	Сектор СП регулюється Законами «Про соціальні кооперативи» (2006), «Про суспільнозначущу роботу та волонтерство» (2003), «Про допомогу при працевлаштуванні та ринок праці». Передбачають три методи створення соціального кооперативу: інституційний, некомерційною організацією та приватним способом. Суб'єкти СП звільняється від сплати реєстраційного збору та можуть отримати одноразову грошову допомогу визначеного розміру

Джерело: узагальнено автором на основі [11; 4; 1].

Звичайно, просто перейняти досвід законодавчого регулювання СП з будь-якої держави для національної економіки не вдасться, адже кожна держава є унікальною, має свої соціальні проблеми, різний

рівень економічного розвитку. Проте, в цілях пошуку власної національної моделі СП доцільно всебічно вивчити іноземний досвід у відповідній сфері та перейняти його в тій частині, який найбільш підходить соціально-економічній системі України.

Узагальнення основних теоретичних положень концепції СП свідчить про необхідність його розмежування з традиційним підприємництвом, соціально відповідальним бізнесом та діяльністю неприбуткових організацій. Співвідношення між вказаними сегментами відображено на рисунку.

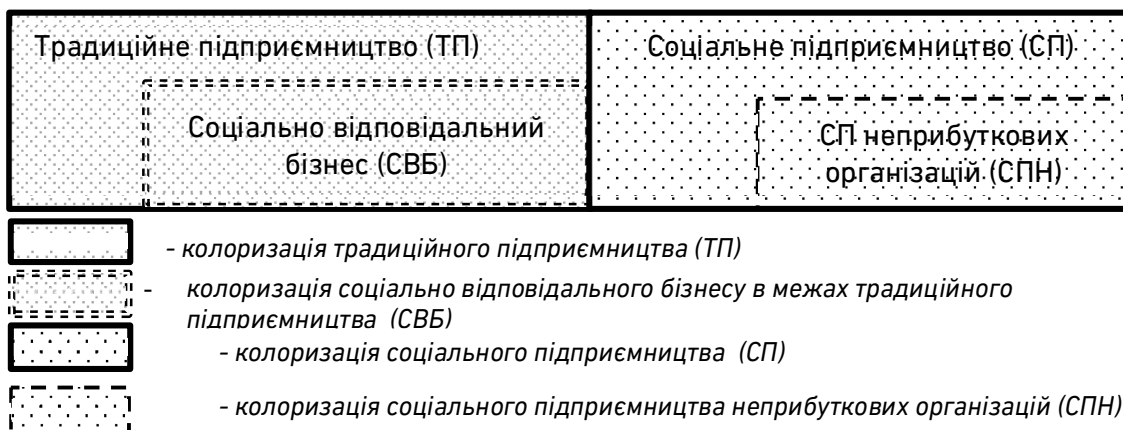

Рисунок. Співвідношення між традиційним підприємництвом, соціально відповідальним бізнесом, соціальним підприємництвом
Джерело: побудовано автором.

Загалом, можна констатувати, що сектор традиційного підприємництва за своїм змістом є відокремлений від СП, адже його основна спрямованість – отримання прибутку. В рамках сектору традиційного підприємництва окремо варто виділити соціально відповідальний бізнес (СВБ), який поряд з основною метою – максимізації прибутку, долучається до реалізації соціальних ініціатив щодо власного персоналу, споживачів або громади. Визначення сектору СП можливе за двома підходами: 1) широким, згідно з яким сектор СП охоплює діяльність бізнес-структур, що мають соціальну місію, та соціальну діяльність неприбуткових організацій; 2) вузьким, в межах якого СП зводиться лише до бізнесу, що має соціальну місію діяльності (СП за мінусом СПН). В цілях чіткого розуміння сутності та основних характеристик СП доцільно порівняти його з традиційним підприємництвом, соціально відповідальним бізнесом в межах як широкого, так і вузького підходу до його визначення (табл. 2).

Таблиця 2

Основні характеристики традиційного (в т.ч соціально відповідального) підприємництва та соціального підприємництва (за широким та вузьким підходом)

Традиційне підприємництво (ТП)		Соціальне підприємництво (СП) ¹	
в цілому	в т.ч. соціально відповідальний бізнес	комерційних структур	в т.ч. СП неприбуткових організацій
Мета діяльності			
Отримання економічного ефекту у вигляді максимізації прибутку	Довгострокове поліпшення іміджу і ділової репутації компанії шляхом реалізації заходів, які в сукупності забезпечують суспільну корисність її діяльності	Вирішення певних соціальних проблем суспільства та отримання прибутку	Здійснення соціально спрямованої неприбуткової діяльності шляхом надання соціальної допомоги та реалізації соціальних програм
Основний зміст діяльності			
Виробництво товарів та/або надання послуг	Виробництво товарів та/або надання послуг та участь у реалізації ряду програм: щодо розвитку персоналу, охорони здоров'я, екології, освіти та підтримки наукових досліджень, взаємодії з органами державної та місцевої влади, підтримки культури та мистецтва, а також програми меценатства та спонсорства тощо	Виробництво товарів та/або надання послуг, прибуток від реалізації яких спрямовується на реалізацію соціальних проєктів	Добровільна соціальна допомога для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку
Джерела фінансування			
Самофінансування за рахунок отриманого прибутку та інших джерел	Самофінансування за рахунок отриманого прибутку, частина якого може спрямовуватися на соціальні цілі (на добровільних засадах)	Фінансування соціальної місії, що визначена в статуті, за рахунок отриманого прибутку та інших джерел	Благодійні внески, пожертвування

¹ Розгляд всього сектору соціального підприємництва (СП) разом із соціальною діяльністю неприбуткових організацій відповідає широкому підходу. Розгляд СП лише в частині соціальної діяльності комерційних структур відповідає так званому вузькому підходу.

продовження табл. 2

Основний результат діяльності			
Максимальний прибуток та рентабельність	Отримання прибутку у поєднанні з соціальним захистом і турботою про працівників; участю у житті та розбудові громади; співпрацею з іншими групами впливу у розв'язанні економічних, соціальних, екологічних та інших проблем	Товари і послуги. Вирішення соціальних та екологічних проблем на місцевому та регіональному рівні. Допомога (в т.ч. працевлаштування) соціально вразливих груп населення	Допомога соціально незахищеним і соціально вразливим верствам населення; екологічні, культурні, спортивні заходи

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі [17; 14].

Як бачимо, фінансовою основою реалізації соціальної місії суб'єктів СП (відповідно до вузького підходу) є отриманий прибуток від власної підприємницької діяльності. Водночас досягнення соціальних цілей неприбутковими організаціями досягається за рахунок благодійних внесків та пожертвувань.

У СП є дві рівнозначні мети: дохід і соціальна користь. З огляду на антагонізм цих цілей, на перший погляд, виникає необхідність визначення позитивних та негативних аспектів та наслідків СП (табл. 3). Позитивні характеристики та наслідки СП є очевидними, адже суб'єкти СП створюють соціальні блага, долучаються до розв'язання соціальних проблем, впроваджують інновації, підвищують соціальну свідомість та активність громадян, як наслідок зростає рівень соціальної залученості вразливих верст населення, знижується навантаження на місцеві бюджети щодо вирішення соціальних проблем. Попри очевидність переваг СП, все в якості негативних його характеристик можна вказати наявність фінансових викликів (СП залежить від соціальних інвестицій та фінансової підтримки); посилення конкурентної боротьби на місцевих ринках; низький рівень інформованості громадян про сутність та доцільність підтримки СП; складність вимірювання соціальної ефективності та результатів діяльності. Також до можливих негативних наслідків СП варто віднести досягнення нижчого рівня економічної ефективності у порівнянні з діяльністю традиційного бізнесу у відповідній сфері; можливість отримання конкурентних переваг в бізнес-середовищі за рахунок грантової підтримки.

Таблиця 3

Характеристики та наслідки соціального підприємництва

Характеристики соціального підприємництва	
позитивні	негативні
<ul style="list-style-type: none"> ➤ створення соціального блага (зосередження на розв'язанні соціальних проблем та поліпшенні якості життя людей); ➤ необхідність для спільноти (СП є необхідними для спільноти, адже надають соціальні послуги, які можуть бути важливими для розвитку спільнот); ➤ впровадження інновацій (суб'єкти СП використовують нові технології та інноваційні підходи, що дозволяє їм створювати нові рішення для соціальних проблем); ➤ підвищення соціальної свідомості (суб'єкти СП працюють з громадою, збільшуючи свідомість та соціальну активність громадян)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ фінансові виклики (суб'єкти СП часто стикаються з фінансовими викликами, в силу їх залежності від соціальних інвестицій та фінансової підтримки); ➤ значна конкуренція (суб'єкти СП працюють у секторі, який є досить конкурентним, особливо в місцевих громадах); ➤ низький рівень інформованості про СП (багато людей не знають, що таке СП та не розуміють його значення та важливість); ➤ складність вимірювання результатів діяльності (соціальний вплив суб'єктів СП не завжди можна виміряти, що робить складним оцінку їх успішності та ефективності)
Наслідки соціального підприємництва	
позитивні	негативні
<ul style="list-style-type: none"> ➤ соціальна ініціативність та співпраця з громадами; ➤ допомога та працевлаштування (незахищених верств населення, людей з інвалідністю тощо); ➤ ефективне використання фінансових ресурсів підприємства, громади; ➤ поява нових видів послуг, які є не популярними серед традиційного бізнесу; ➤ екологічне спрямування; ➤ активна участь працівників (волонтерів) у вирішенні соціальних проблем суспільства; ➤ зниження навантаження на місцеві бюджети щодо вирішення соціальних проблем; ➤ розвиток та використання соціальних інвестицій тощо	<ul style="list-style-type: none"> ➤ можливість досягнення нижчого рівня економічної ефективності у порівнянні з діяльністю традиційного бізнесу; ➤ можливість отримання конкурентних переваг в бізнес-середовищі за рахунок грантової підтримки (не відповідає інтересам традиційного бізнесу)

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі літературних джерел [15; 18].

Вказані негативні аспекти СП є досить умовними та скоріше потенційними, що обумовлює доцільність стимулювання його розвитку. Загалом, за результати проведених досліджень можна констатувати про наявність цілого ряду перешкод для розвитку СП в Україні: 1) відсутність чіткого законодавчого регулювання та критеріїв ідентифікації СП, а також існування національної і місцевих програм

підтримки СП; 2) низька підтримка СП населенням в частині формування споживчого попиту внаслідок низького рівня інформованості про сутність та значимість СП; 3) відсутність статистичного обліку суб'єктів СП та єдиного реєстру соціальних підприємств (в т.ч. за регіонами); 4) відсутність моніторингу діяльності СП та маркування відповідної продукції.

Висновки і пропозиції. В умовах зростання соціально-економічних викликів та обмеженості фінансових ресурсів держави зростає значимість СП як інструменту для їх вирішення та створення соціальних благ. Прийнято виділяти два основних підходи до визначення СП: широкий (відносить до відповідного сектору діяльність бізнесу та неприбуткових організацій, які мають соціальну місію); вузький (не враховує соціальну діяльність неприбуткових організацій). Фінансовою основою реалізації соціальної місії суб'єктів СП (відповідно до вузького підходу) є отриманий прибуток від підприємницької діяльності. Досягнення соціальних цілей неприбутковими організаціями досягається за рахунок благодійних внесків та пожертвувань.

В Україні були законодавчі ініціативи щодо СП, однак профільного законодавчого акту, який би регулював сектор СП в Україні, наразі немає. Законодавче регулювання СП в ЄС у кожній державі відбувається по-різному з урахуванням прийнятої Європейською комісією програми «Ініціатива соціального підприємництва». Сектор СП варто розмежовувати від традиційного бізнесу (спрямований на отримання прибутку) та соціально відповідального бізнесу (також орієнтований на отримання прибутку, однак долучається до реалізації соціальних програм та різного роду ініціатив). СП має цілий ряд позитивних аспектів та наслідків, поміж яких: створення соціальних благ та послуг; забезпечення соціальної інклюзії вразливих верств населення; вирішення соціальних проблем; підвищення соціальної свідомості та активності в громадах; зниження навантаження на місцеві бюджети щодо вирішення соціальних проблем та ін.

В Україні сектор СП розвивається досить повільно, що обумовлено наявністю перешкод, поміж яких основними є: відсутність законодавчого регулювання та програмної підтримки; відсутність статистичного обліку та моніторингу результатів діяльності СП; низький рівень інформованості населення про значимість СП, що знижує споживчий попит на відповідні товари та послуги.

Перспективами подальших наукових розвідок є аналітичне дослідження сектору СП в Україні та його впливу на соціально-

економічний розвиток держави.

1. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. European commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12987&langId=en> (дата звернення: 20.11.2023).
2. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12988&langId=en> (дата звернення: 15.12.2023).
3. Pontus Braunerhjelm, and Ulrika Stuart Hamilton. Social entrepreneurship – a survey of current research. In Swedish Entrepreneurship Forum Working Papers. 2012. URL: https://ideas.repec.org/p/hhs/entfor/2012_009.html (дата звернення: 15.12.2023).
4. Аналітичний звіт «Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні». Проект «EU4Youth». URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (дата звернення: 15.12.2023).
5. Ачкасова О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1217/1172> (дата звернення: 15.12.2023).
6. Босак І. П. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні. *Наукові записки*. 2018. № 1. С. 154–160.
7. Валюс Л. О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*. 2023. Вип. 2(02). URL: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/download/14/14> (дата звернення: 15.12.2023).
8. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.
9. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. 2020. 36 с. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (дата звернення: 15.12.2023).
10. Лункіна Т. І. Соціальне підприємництво в Україні як сучасний тренд розвитку: особливості, фінансові аспекти. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 39. С. 297–303.
11. Никифорак В. А., Тодорук С. І., Антохова І. М. Удосконалення нормативно-правового забезпечення України у сфері соціального підприємництва: досвід країн ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С. 5–10. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.5
12. Осипова С. К. Стратегічне регулювання у сфері соціального підприємництва: регіональний аспект : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Одеська нац. академія харчових технологій. Одеса. 2021. 25 с.
13. Пилипенко Н. М., Карпець О. В. Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8757>. DOI: 10.32702/2307-21052021.3.87 (дата звернення: 15.12.2023).
14. Посібник з планування соціального підприємства / пер. з англ.: Британська Рада в Україні. Київ : Британська Рада в Україні, 2011. 68 с.
15. Редько К. Ю., Ткаченко І. О. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2023. Вип. 1 (81). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5397/1/14.pdf> (дата звернення: 15.12.2023).
16. Соціальне підприємництво в Україні в часи COVID-19 через призму гендерної рівності. *Стипендіальна програма Eastern Partnership Civil Society Fellowship*. 2020. URL: <http://surl.li/ojoxs> (дата звернення: 15.12.2023).
17. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посібник / Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А. та ін. Київ : ТОВ «Підприємство «ві ен ей», 2017. 188 с. URL: http://eef.org.ua/wpcontent/uploads/2016/12/Book_sotsialne

pidpruyemnytstvo_pidruchnyk.pdf (дата звернення: 15.12.2023). **18.** Табенська О. І. Тенденції розвитку соціального підприємництва. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2021. Вип. 1 (118). С. 79–85. **19.** Шаульська Л. В., Кабаченко Г. С. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. *Економіка і організація управління*. 2016. Вип. 2 (22). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4823> (дата звернення: 15.12.2023).

REFERENCES:

1. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. European commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12987&langId=en> (data zvernennia: 20.11.2023).
2. A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Synthesis Report. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12988&langId=en> (data zvernennia: 15.12.2023).
3. Pontus Braunerhjelm, and Ulrika Stuart Hamilton. Social entrepreneurship – a survey of current research. In Swedish Entrepreneurship Forum Working Papers. 2012. URL: https://ideas.repec.org/p/hhs/entfor/2012_009.html (data zvernennia: 15.12.2023).
4. Analitichnyi zvit «Rozkryttia potentsialu molodykh sotsialnykh pidpriemstiv v Moldovi ta Ukraini». Proekt «EU4Youth». URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (data zvernennia: 15.12.2023).
5. Achkasova O. V. Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1217/1172> (data zvernennia: 15.12.2023).
6. Bosak I. P. Tendentsii rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini. *Naukovi zapysky*. 2018. № 1. S. 154–160.
7. Valius L. O. Viina v Ukraini yak katalizator rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva. *Transformatsiina ekonomika*. 2023. Vyp. 2(02). URL: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/download/14/14> (data zvernennia: 15.12.2023).
8. Doluda L., Nazaruk V., Kirsanova Yu. Sotsialne pidpriemnytstvo. *Biznes-model. Reiestratsiia. Opodatkuвання*. Kyiv : TOV «Ahentstvo «Ukraina», 2017. 92 s.
9. Kamenko I. S. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini. *Ekonomiko-pravovyi analiz*. 2020. 36 s. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (data zvernennia: 15.12.2023).
10. Lunkina T. I. Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini yak suchasnyi trend rozvytku: osoblyvosti, finansovi aspekty. *Infrastruktura rynku*. 2020. Vyp. 39. S. 297–303.
11. Nykyforak V. A., Todoruk S. I., Antokhova I. M. Udoskonalennia normatyvno-pravovoho zabezpechennia Ukrainy u sferi sotsialnoho pidpriemnytstva: dosvid krain YeS. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2020. № 4. S. 5–10. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.4.5
12. Osypova S. K. Stratehichne rehuliuвання u sferi sotsialnoho pidpriemnytstva: rehionalnyi aspekt : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05 / Odeska nats. akademiia kharchovykh tekhnolohii. Odesa. 2021. 25 s.
13. Pylypenko N. M., Karpets O. V. Teoretychni aspekty sotsialnoho pidpriemnytstva v suchasnykh umovakh. *Efektivna ekonomika*. 2021. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8757>. DOI: 10.32702/2307-21052021.3.87 (data zvernennia: 15.12.2023).
14. Posibnyk z planuvannia sotsialnoho pidpriemstva / per. z anhl.: Brytanska Rada v Ukraini. Kyiv : Brytanska Rada v Ukraini, 2011. 68 s.
15. Redko K. Yu., Tkachenko I. O. Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini. *Naukovi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*. 2023. Vyp. 1 (81). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5397/1/14.pdf> (data zvernennia: 15.12.2023).

15.12.2023). **16.** Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini v chasy COVID-19 cherez pryzmu hendernoi rivnosti. *Stypendialna prohrama Eastern Partnership Civil Society Fellowship*. 2020. URL: <http://surl.li/ojoxs> (data zvernennia: 15.12.2023). **17.** Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin : posibnyk / Svynchuk A. A., Kornetskyi A. O., Honcharova M. A. ta in. Kyiv : TOV «Pidpriemstvo «vi en ei», 2017. 188 s. URL: http://eef.org.ua/wpcontent/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryyemnytstvo_pidruchnyk.pdf (data zvernennia: 15.12.2023). **18.** Tabenska O. I. Tendentsii rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva. *Derzhava ta rehiony. Ser. Ekonomika ta pidpriemnytstvo*. 2021. Vyp. 1 (118). S. 79–85. **19.** Shaulska L. V., Kabachenko H. S. Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva yak napriam derzhavnogo rehuliuвання rynku pratsi. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2016. Vyp. 2 (22). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4823> (data zvernennia: 15.12.2023).

Yurchyk H. M. [1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

In the conditions of growing socio-economic challenges and limited financial resources of the state, the importance of social entrepreneurship as a tool for solving them and creating social benefits is growing. The article summarizes the main approaches to defining the concept of "social entrepreneurship". Two main approaches to defining social entrepreneurship are defined: broad (refers to the relevant sector of business activities and non-profit organizations with a social mission); narrow (does not take into account the social activities of non-profit organizations). The financial basis for the realization of the social mission of the subjects of social entrepreneurship (according to the narrow approach) is the profit obtained from entrepreneurial activity. Achievement of social goals by non-profit organizations is achieved at the expense of charitable contributions and donations. It was investigated that there were legislative initiatives regarding social entrepreneurship in Ukraine. However, there is currently no specific legislative act that would regulate the relevant sector in Ukraine. Legislative regulation of social entrepreneurship in the EU in each state takes place differently, taking into account the «Social Entrepreneurship Initiative» program adopted by the European Commission. The concepts and characteristics of traditional entrepreneurship, socially responsible business and social entrepreneurship are compared. It was determined that social entrepreneurship has a number of positive aspects and consequences, including: creation of social goods and services; ensuring social inclusion of vulnerable population groups; solving social problems; increasing social awareness and activity in communities; reducing the burden on local budgets in relation to solving social problems, etc. A number of obstacles to the

development of social entrepreneurship in Ukraine have been identified: lack of legislative regulation and program support; lack of statistical accounting and monitoring of activity results; low level of public awareness of the importance of social entrepreneurship.

Keywords: social entrepreneurship; social enterprise; social mission; social value.

Отримано: 16 листопада 2023 року
Прорецензовано: 21 листопада 2023 року
Прийнято до друку: 29 грудня 2023 року